

OPVOLGING VAN HET VERSLAG 'ARMOEDE UITBANNEN'

7. Garanderen van het recht op deelname, bijdrage en opbouw van cultuur

Over dit thema organiseerde het Steunpunt geen specifiek overleg. Deze bijdrage beperkt zich dan ook tot het schetsen van een overzicht van enkele actuele ontwikkelingen en perspectieven. Daarvoor baseren we ons op de reacties van de kabinetten op het Verslag 2005, nieuwe maatregelen, recent onderzoek en enkele echo's van op het terrein. We streven hierbij echter geen volledigheid na.

De idee van arbeid als enig middel tot maatschappelijke participatie heeft al een tijdje afgedaan. Sinds het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA)¹ werd **duidelijk dat een pertinent armoedebeleid ook aandacht heeft voor een bredere maatschappelijke participatie**. Deelname, bijdrage en opbouw van cultuur, maken daar wezenlijk deel van uit. Cultuur is meer dan 'de kers op de taart' en moet een ruime invulling krijgen. Ook sport en andere vrijetijdsbesteding dienen toegankelijk te zijn voor mensen in armoede en hun kinderen.

Op federaal niveau bestaat sinds 2003 een **maatregel die de sociale en culturele participatie en ontplooiing van OCMW-cliënten wil bevorderen**.² Daartoe beschikken de OCMW's al 5 jaar op rij over een budget van ruim 6 200 000 euro. Bij aanvang van deze maatregel lag het accent overwegend op deelname aan culturele activiteiten. Het toepassingsgebied is echter veel ruimer. Sportparticipatie kreeg de afgelopen jaren een bijzondere aandacht. In dit kader kreeg het Instituut voor Sport Beheer (ISB) in Vlaanderen de opdracht een sportintegratieproject te lanceren. Een belangrijk luik daarin vormde het oprichten en coördineren van een aantal regionale samenwerkingsverbanden tussen OCMW's en de sportwereld (de zogenaamde sportantennes³). Het doel was om via het OCMW sportparticipatie voor mensen in armoede toegankelijker te maken. Opvallend is dat binnen het Koninklijk besluit (KB) betreffende de sociale, culturele en sportieve participatie, recent een bijzondere aandacht uitgaat naar projecten die het promoten van het computergebruik in het algemeen en het dichten van de digitale kloof in het bijzonder, tot doel hebben. In 2007 werd bijvoorbeeld het budget verhoogd om OCMW's de gelegenheid te geven een gerecycleerde computer aan te kopen voor cliënten.⁴

Lectuur van de regelgevende teksten geeft ons een idee over beleidskeuzes, maar leert ons niets over de impact en de concrete toepassing van de maatregel, de besteding van de middelen, de perceptie van maatschappelijk werkers en de ervaringen van cliënten. Daartoe is evaluatie nodig door alle betrokken partijen en niet in het minst door de doelgroep van de maatregel. Recent werd één van de specifieke toepassingen van de OCMW-maatregel, namelijk de sociaal-artistieke poot, aan een evaluatie onderworpen.⁵ Op basis van een doelgroepbevraging werd door onderzoeksters van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) en de Université Libre de Bruxelles (ULB), de integrerende impact van de projecten onderstreept, zowel op persoonlijk als op sociaal vlak.⁶ Drie

¹ Koning Boudewijnstichting, ATD-Vierde Wereld België, & Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten –Afdeling Maatschappelijk Welzijn (1994). *Algemeen Verslag over de Armoede*, Brussel.

² Koninklijk besluit van 8 april 2003 houdende de toekenning van een subsidie van 6 200 000 euro aan de openbare centra voor maatschappelijk welzijn teneinde de sociale en culturele participatie en ontplooiing van hun cliënten te bevorderen, *Belgisch Staatsblad*, 22 april 2003. Het gaat niet om een structurele maatregel: jaarlijks verschijnt een nieuw Koninklijk besluit.

³ Het project resulteerde in een publicatie voor OCMW's en lokale partners: Vonck, E., (red.). (2007). *Het OCMW aan zet! Sport als niet alledaagse partner*. Brussel: Kunst en Democratie, ISB, POD-MI, met steun van de Vlaamse overheid, en een website: <http://www.integratiedoorsport.be>.

⁴ Zie de opeenvolgende Koninklijke besluiten voor de periode 2006-2007 en 2007-2008 en bijhorende omzendbrieven. http://www.mi-is.be/themes/participation/socioculturele%20participatie/index_nl.htm (02-01-2007).

⁵ Cramer, E., Van Looveren, M. (2007). *Een insidersblik in de sociaal-artistieke projecten: deelnemers aan het woord*, onderzoeksrapport 15 mei 2007. Brussel: ULB en VUB, in opdracht van de Programmatorische Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

⁶ Er werden 70 OCMW-cliënten geïnterviewd, afkomstig uit OCMW's in Gent, Antwerpen, Brussel, Luik en Charleroi.

aanbevelingen besluiten de studie: 1. De nood aan het openstellen van de maatregel voor een ruimere doelgroep van sociaal zwakkeren dan enkel de OCMW-cliënten; 2. Het waarborgen van diversiteit (generationeel, cultureel, sociaal-economisch...) en 3. Het opzetten van partnerschappen met professionelen die gespecialiseerd zijn in sociale en educatieve actie. Deze aanbevelingen vonden we reeds terug in het Verslag 2005 en blijven ook vandaag belangrijke aandachtspunten. Een meer globale evaluatie van de toepassing van, de perceptie op en de ervaring met de maatregel, wordt momenteel uitgevoerd door de vzw's Kunst en Democratie en Culture et Démocratie. De resultaten worden verwacht voor midden januari 2008.

Op vlak van **sportparticipatie** wil het nieuwe 'Sport voor allen-decreet'⁷ in Vlaanderen participatiedrempels slopen. 10% van de middelen is voorzien voor initiatieven die de drempel verlagen voor bijzondere doelgroepen, waaronder mensen die in armoede leven. Gemeenten kunnen ervoor opteren een ruimer budget te voorzien voor moeilijk bereikbare groepen. In die zin schept de regelgeving veel mogelijkheden. De werkgroep 'Cultuur en Sport' van het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, klaagt echter aan dat er tegelijk weinig garanties zijn. Het is niet ondenkbaar dat de gemeenten slechts de minimale inspanningen zullen leveren en dat het geld niet voldoende ten goede zal komen aan mensen in armoede. Dezelfde bedenking wordt geplaagd bij het Vlaamse Sportinfrastructuurplan⁸. In de Franse Gemeenschap werd een systeem van sportcheques in het leven geroepen met als doel het bevorderen van de sociale insluiting van jongeren van 6 tot 18 jaar door middel van sport⁹. Deze maatregel richt zich expliciet tot maatschappelijk kwetsbare jongeren: naast de leeftijd zijn het inkomen en de socio-economische status van de ouders criteria voor toekenning. Al is de aandacht voor deze doelgroep zeker positief te noemen, toch wijzen we erop dat verenigingen die strijden tegen armoede blijven herhalen dat er vaak dieperliggende obstakels de participatie in de weg staan, dan enkel het prijskaartje.

In Vlaanderen gaat in het decreet op het lokaal cultuurbeleid¹⁰, het decreet op het lokaal jeugdbeleid¹¹ en het aangehaalde 'Sportvoor-alleen decreet'¹² veel aandacht naar moeilijk bereikbare doelgroepen. Deze sectordecreten hebben aandacht voor participatieverbreding en voorzien een financiële beloning voor initiatieven die zich richten tot mensen in armoede. De vraag blijft in welke mate deze mogelijkheden ook ten volle worden benut. Het lang aangekondigde **Participatiedecreet** van de Vlaamse cultuurminister wil "het maatschappelijke en centrale belang van participatie verankeren en duurzaam maken in het cultuur-, jeugdwerk-, en sportbeleid."¹³ Concreet heeft dit decreet de bedoeling om de participatiedrempels te slopen voor zogenaamd kwetsbare doelgroepen en dit door de bestaande sectordecreten te "steunen, prikkelen en verrijken in hun participatieopdrachten".¹⁴ Voor mensen in armoede is een prominente plek voorzien in het decreet¹⁵. Specifiek voor hen werden volgende accentverschuivingen aangekondigd:

- Een evolutie van toeleiding naar het gesubsidieerde aanbod naar een ruimer aanbod, waarbij de 'smaak' van het publiek centraal staat. Een voorbeeld is de voorziene uitbreiding van het toepassingsgebied van het Fonds Cultuurparticipatie naar niet-gesubsidieerde cultuur- en sportactiviteiten;
- Meer aandacht voor de eigen cultuurbeleving van mensen in armoede;
- Meer synergie tussen cultuur-, jeugd-, en welzijnswerk.¹⁶

⁷ Decreet van 9 maart 2007 houdende de subsidiëring van gemeente- en provinciebesturen en de Vlaamse Gemeenschapscommissie voor het voeren van een Sport voor Allen-beleid, *Belgisch Staatsblad*, 4 mei 2007.

⁸ Zie ook <http://www.cjsm.vlaanderen.be/sport/sportinfrastructuurplan/> (02-01-2007).

⁹ Decreet van 30 juni 2006 betreffende de sociale integratie van jongeren door de sport, waarbij een sportcheque wordt ingevoerd, *Belgisch Staatsblad*, 28 augustus 2006.

¹⁰ Decreet van 13 juli 2001 houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid, *Belgisch Staatsblad*, 29 september 2001.

¹¹ Decreet van 14 februari 2003 houdende de ondersteuning en de stimulering van het gemeentelijk, het intergemeentelijk en het provinciaal jeugd- en jeugdwerkbeleid, *Belgisch Staatsblad*, 24 maart 2003.

¹² Zie voetnoot 7.

¹³ Anciaux, B. (2006). Toespraak op de dag van de cultuurcommunicatie van 5 december 2006 in Brussel.

¹⁴ Anciaux, B. (2007). *Sport voor iedereen. Het tweede spoor in het Vlaamse sportbeleid*. Toespraak op het congres van het Vlaams Instituut voor Sportbeheer en recreatiebeleid van 14 maart 2007 in Brussel.

¹⁵ Vlaamse Overheid (2007). *Actualisatie van het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2005-2009*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

¹⁶ Zie voetnoot 8.

Het ontwerpdecreet en de memorie van toelichting lijken een kader te creëren dat tegemoet komt aan heel wat verzuchtingen vanuit de armenverenigingen.¹⁷ Voorlopig blijft het wachten op hoe deze ambitieuze doelstellingen in praktijk zullen worden gebracht. Verenigingen waar armen het woord nemen beklemtonen alvast dat de aandacht voor participatie van mensen in armoede in de kern van de beleidsvoering zou moeten zijn opgenomen, zodat een 'flankerend' beleid overbodig zou zijn. Daarnaast blijft de slagkracht beperkt, als er niet over de diverse domeinen heen wordt samengewerkt om de participatie te bevorderen. Denken we bijvoorbeeld aan de noodzakelijke verbindingen tussen welzijn, onderwijs en cultuur.

De Franse Gemeenschapsregering heeft haar doelstellingen op vlak van cultuur vastgelegd in een nota getiteld '**Prioriteiten cultuur**'¹⁸. Men verklaart er onder meer dat iedere publieke actie ten gunste van cultuur de emancipatie van individuen en sociale groepen tot doel moet hebben en in dat opzicht tegelijk moet werken aan een betere toegankelijkheid en een bredere participatie van het publiek. Naast de lancering van de sportcheques, voorziet de werklijn die is gewijd aan de participatie van allen aan cultuur, een reeks uiteenlopende maatregelen. Zo zijn sinds 7 mei 2006 een twaalfstal musea van de Franse Gemeenschap iedere eerste zondag van de maand gratis toegankelijk voor het publiek. De gratis toegang werd in september 2006 uitgebreid tot scholengroepen, jeugdorganisaties, jeugdhuisen en studenten aan een academie of conservatorium. Deze maatregel volstaat echter niet om de drempel tot musea te verlagen voor mensen in armoede. De verenigingen op het terrein beklemtonen dat het belangrijk is projecten op te zetten die werken aan de noodzakelijke voorwaarden (onthaal/begeleiding) om de toegang tot musea te vergemakkelijken.¹⁹ Cultuur toegankelijk maken is eveneens de missie van de door de Franse Gemeenschap gesubsidieerde organisatie 'Article 27'. Deze organisatie verzorgt ondermeer begeleiding naar culturele instellingen. De sector van de permanente vorming* speelt een essentiële rol in de toegankelijkheid van cultuur en ondersteunt een groot aantal organisaties die als objectief hebben om verschillende doelgroepen dichter bij cultuur te brengen, niet enkel als toeschouwer, maar ook als 'maker'. Het decreet dat de erkenning en subsidiëring van deze organisaties regelt, werd recent gewijzigd.²⁰ Deze hervorming en haar implementering hebben tot een grote bezorgdheid geleid bij deze organisaties, meer bepaald bij deze die werken met sociaal-economisch zeer kwetsbare groepen. Zij vrezen dat alle inspanningen die nodig zijn om participatie van de kwetsbaarste personen mogelijk te maken, niet meer naar waarde zal worden geschat. Een lagere waardering van dit soort activiteiten zou eveneens een negatieve impact kunnen hebben op de subsidiëring ervan. Het kabinet van de minister van Cultuur, de Audiovisuele sector en Jeugd heeft in de aanwezigheid van het Steunpunt een ontmoeting georganiseerd met enkele van deze organisaties en de actoren die verantwoordelijk zijn voor de beleidsbeslissingen inzake permanente vorming (de administratie en de Hoge Raad voor permanente vorming). Het doel was te bekijken hoe de erkenningscriteria die in het decreet zijn vastgelegd, met souplesse konden worden toegepast.

Tot slot kunnen volgende initiatieven worden vermeld:

- Een verbetering van de rechten van de gebruiker door het invoeren van een 'Code van respect voor cultuurgebruikers'. Deze nota heeft het verbeteren van het 'onthaal', in de ruime zin van het woord, voor ogen. Volgens een eerste evaluatie staat de bekendmaking van deze code (via een systematische affichage aan de ingang van culturele instellingen) nog niet op punt.²¹ Men kan zich afvragen of deze maatregel wel voldoet om haar doestelling te bereiken.

¹⁷ Decreet houdende de bevordering van participatie in cultuur, jeugdwerk en sport (Participatiedecreet), zoals ingediend bij de Vlaamse Regering op 21/09/2007. Memorie van toelichting bij het Participatiedecreet, september 2007. Beide documenten zijn te consulteren op de website van de Vlaamse Gemeenschap: <http://www.cjasm.vlaanderen.be/cultuurbeleid/themas/participatie/index.html> (02-01-2007).

¹⁸ Priorités Culture, Politique culturelle pluriannuelle proposée par Fadila Laanan, Ministre de la Culture, de l'audiovisuel et de la jeunesse. Conclusion des Etats Généraux de la Culture, Adoptée par le Gouvernement de la Communauté française le 7 novembre 2005. <http://www.forumculture.be/note.php> (23-10-2007).

¹⁹ Zie ook het project 'Sésame' dat beschreven wordt in ATD Quart Monde (2006) Actes du séminaire 'Art et famille'. Se connaître pour agir ensemble. La culture pour aller à la rencontre des plus pauvres. Séminaire georganiseerd op 2 en 3 juni 2006 door 'La maison des savoirs', in samenwerking met Culture et Démocratie.

* Letterlijke vertaling van het Franse 'Education Permanente'.

²⁰ Decreet van 17 juli 2003 met betrekking tot steun aan het verenigingsleven op het gebied van de permanente opvoeding, *Belgisch Staatsblad*, 26 augustus, 2003.

²¹ Priorités Culture. Etat d'avancement de la politique culturelle pluriannuelle issue des Etats Généraux de la culture proposée par Madame Fadila Laanan, ministre van Cultuur, de Audiovisuele sector en Jeugd, november-december 2006. <http://www.forumculture.be/evaluation2006.php> (23-10-2007).

- De ambitie om meer mensen tot lezen aan te zetten door een verrijkende herziening van de opdrachten van de bibliotheken in de loop van het jaar 2007. Hiertoe is een hervorming van het huidige decreet 'tot instelling van de Openbare Dienst voor Lectuurvoorziening' gepland.
- Het decreet met betrekking tot het in werking stellen, de bevordering en de versterking van samenwerkingsverbanden tussen cultuur en onderwijs²² met als objectief de ondersteuning van culturele en artistieke activiteiten op scholen.
- Het akkoord met betrekking tot overeenkomsten over meerdere jaren in het verenigingsleven om programma's in het kader van culturele diversiteit en interculturele actie te ondersteunen.
- De toekenning van terugkerende en eenmalige financiering voor expressie- en creativiteitsprojecten, of projecten die willen zoeken naar nieuwe formules van verspreiding, om zo werkelijk de kwetsbare groepen te bereiken.
- De oprichting van platforms, volgend op de Staten-Generaal Cultuur, die een permanente plek voor dialoog vormen tussen de Franse Gemeenschap (culturele sector) en de gewesten.

Aanbevelingen

In het Verslag 2005 werden een aantal aanbevelingen – in de vorm van resoluties – over dit thema geformuleerd. Volgende aanbevelingen willen we graag terug onder de aandacht brengen:

- **De fundamentele rol van cultuur in de samenleving erkennen:** het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing is voor veel mensen in armoede nog geen verworvenheid. Cultuur, in de meest brede betekenis van het woord, wordt nochtans gezien als een echt wapen in de strijd tegen armoede.
- **Investeren in participatie en opbouw van cultuur:** tot een echte en duurzame deelname van maatschappelijk kwetsbare mensen komen, is geen sinecure. In de eerste plaats veronderstelt dit een structureel beleid op lange termijn, waarvoor de overheid het kader moet scheppen. De overheden van de verschillende beleidsniveaus moeten blijven investeren in de participatie van mensen in armoede aan het brede maatschappelijke leven. Cultuur verdient daarin een belangrijke plek. Er dient niet enkel aan de randvoorwaarden voor de deelname als 'toeschouwer' te worden gewerkt. Ook initiatieven die werken aan een actieve deelname als 'maker', verdienen erkenning en ondersteuning.
- **Wegnemen van de drempels ten aanzien van het aanbod:** aandacht voor tal van drempels is noodzakelijk voor een effectief participatiebeleid. De financiële drempel is er maar één. Er bestaan vele dieperliggende obstakels. Daaraan werken veronderstelt een grote tijd- en personeelsinvestering (zorgen voor duidelijke informatie die de mensen bereikt, rekening houden met mobiliteitsprobleem, angsten, ontbrekende voorkennis...).
- **Verhogen van samenwerking en overleg:** er bestaan veel goede initiatieven, maar er is vaak sprake van versnippering door een gebrek aan afstemming en overleg. Afstemming en samenwerking is nodig op alle niveaus (federaal, gemeenschap, lokaal). De beleidsdomeinen Onderwijs en Welzijn moeten bevoorrechte partners zijn in een pertinent cultuurbeleid.
- **Sensibiliseren en vormen:** echt werk maken van de cultuurparticipatie van mensen in armoede, veronderstelt een zekere 'deskundigheid' op sociaal en op cultureel vlak. Sociale en culturele werkers kunnen veel leren van elkaars expertise. Het is een opdracht om raakvlakken te zoeken en ontmoetingen tussen beide sectoren te stimuleren.

Tekst gedeeltelijk vertaald uit het Frans

²² Decreet van 24 maart 2006 betreffende het instellen, bevorderen en versterken van samenwerkingsverbanden tussen Cultuur en Onderwijs, *Belgisch Staatsblad*, 22 mei 2006.